

Гаврильченко Олена Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та бізнесу,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

Havrylchenko Olena,
PhD (Economics), Associate Professor,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics
<https://orcid.org/0000-0002-0624-2938>

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ
CONCEPTUAL APPROACHES TO ASSESSING THE POTENTIAL OF ECONOMIC DEVELOPMENT AT
AGRARIAN ENTERPRISES**

Гаврильченко О. В. Концептуальні підходи до оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств аграрної сфери. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 3. С. 186-190.

Havrylchenko O. Conceptual approaches to assessing the potential of economic development at agrarian enterprises. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. Volume 7. № 3, pp. 186-190.

У статті запропоновано концептуальні засади до оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств аграрної сфери. У результаті дослідження основних підходів до оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств надано характеристику основних складових ресурсного потенціалу, досліджені основні кількісні і якісні методи їх оцінки. Запропоновано методи оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства. Обґрунтовано системний підхід до аналізу ресурсного потенціалу економічного розвитку, який має суттєві переваги порівняно з іншими: комплексність і цілеспрямованість дослідження; методологічно обґрунтовану схему пошуку резервів підвищення ефективності виробництва; об'єктивну оцінку результатів господарювання; оперативність, дієвість, точність аналізу і його висновків, які можуть служити хорошим засобом обґрунтування управлінських рішень. На основі виявлення структури і особливостей економічного потенціалу аграрних підприємств запропоновано оцінку економічного потенціалу підприємства проводити у розрізі видів бізнесу або продукції, що випускається з урахуванням відносного положення на ринку і стадії життєвого циклу товару. При цьому результат відображається в спеціальній матриці ADL. Запропоновано дефініцію «економічний потенціал» розглядати як здатність підприємства як системи в будь-який момент часу адекватно відповісти на всю сукупність змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі функціонування і водночас формувати ці взаємодії. Доведено, що оцінку ресурсного потенціалу підприємства доцільно проводити на основі динамічного підходу, що оцінює унікальні ресурси, знання й компетенції.
Ключові слова: економічний розвиток, ресурсний потенціал, економічний потенціал, оцінка, аналіз, системний підхід, динамічний підхід, аграрні підприємства.

The paper presents conceptual principles for assessing the economic development potential of agrarian enterprises. After studying the main approaches to the assessment of the resource potential at agrarian enterprises, the characteristics of the main components of the resource potential were given, and the main quantitative and qualitative methods of their assessment were investigated. Methods of assessing the effectiveness of using the resource potential at the agrarian enterprise are proposed. The systematic approach to the analysis of the resource potential of economic development is substantiated, which has significant advantages compared to others: comprehensiveness and focus of the research; a methodologically sound scheme for finding reserves for increasing production efficiency; objective assessment of business results; efficiency, effectiveness, accuracy of the analysis and its conclusions, which can serve as a good means of justifying management decisions. Based on the identification of the structure and features of the economic potential of agrarian enterprises, it is proposed to evaluate the economic potential of the enterprise in terms of types of business or goods produced, taking into account the relative position on the market and the stage of the product's life cycle. Therefore, the result is displayed in a special ADL matrix. It is proposed to consider the concept of "economic potential" as the ability of the enterprise as a system to respond adequately to the entire set of changes in the internal and external environment of functioning at any moment, as well as to form these interactions. It has been proven that it is advisable to assess the enterprise's resource potential based on the dynamic approach that assesses unique resources, knowledge and competences.

Keywords: economic development, resource potential, economic potential, assessment, system approach, dynamic approach.

Вступ

У сучасних умовах все більш актуальними стають питання недостатньо ефективного використання всіх видів економічних ресурсів. Формування і розвиток ринкової економіки безпосередньо залежать від ефективності використання ресурсного потенціалу господарюючих суб'єктів. Водночас необхідність збереження ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання та території їх розташування, використання інноваційної моделі розвитку в умовах обмеженості зовнішнього фінансування, активізація конкурентної боротьби зумовлюють необхідність вдосконалення методів оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Різні аспекти вирішення проблем ідентифікації та оцінки потенціалу та забезпечення розвитку соціально-економічних систем мікрорівня детально розглянуто в роботах вітчизняних вчених: В. Амбросова, О. Амосова, Є. Бойка, В. Геєця, Н. Гавкалової, І. Гришової, Б. Данилишина,

Ю. Данька, С. Дорогунцева, О. Красноруцького, Т. Лепейко, В. Ніценка, С. Плотницької, С. Руденка, О. Ульяновка, М. Чумаченка та багатьох інших. Процедури управління розвитком підприємств досліджувалися також і зарубіжними вченими: Л. Майлсом, Д. Ментлом, Г. Мартіном, Ф. Котлером та ін. Проте динамічність зміни умов формування та реалізації потенціалу суб'єктів економічних відносин під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників зумовлює необхідність пошуку адекватних сучасним умовам функціонування напрямів, шляхів та каталізаторів розвитку.

Формулювання цілей статті

Метою статті є розробка концептуальних засад оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу

Для виявлення ефективності ресурсного потенціалу в даний час використовують два загальноприйняті методи аналізу ресурсного потенціалу підприємства. Вони дозволяють визначити можливості підприємства: функціонування, оцінку ресурсів як у сукупності, так і окремо. Перший метод – зарубіжний, заснований на ланцюжку цінностей М. Портера, і включає оцінку власне ресурсів та ефективності їх використання, фінансовий та порівняльний аналіз. Другий метод заснований на традиційному аналізі господарської діяльності, часто виражається в елементарному фінансовому аналізі [6].

У сучасних умовах господарювання для встановлених нами цілей ні перший, ні другий методи не можуть бути визнані досить ефективними, оскільки орієнтовані на досить загальні методологічні принципи та інформаційну базу. Дані методи є досить трудомісткими для аналізу і не відповідають на чітко поставлене питання підприємців про те, яка ефективність використання ресурсного потенціалу та впливу потенціалу на результат управління підприємством.

У результаті вивчення і критичного аналізу існуючих сучасних методів оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу пропонуються згруповані види методів, які можуть бути використані підприємствами в їх господарській діяльності [10] (табл. 1).

Таблиця 1. Методи оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства

Види методів	Характеристика групи	Показники, що характеризують вид методу	Економічний сенс показників
Витратні методи	Методи, засновані на одному показнику, що враховує витрати підприємства	1. Затратовіддача. 2. Затратоемність. 3. Рентабельність витрат	Показники ефективності використання ресурсного потенціалу на основі двох результативних показників обороту і прибутку
Ресурсні методи	Методи, засновані на показнику, що враховує прибуток	1. Ресурсовіддача	
Результативні методи	Методи оцінки використання ресурсного потенціалу за складом основних економічних показників	1. Узагальнюючий показник ефективності використання ресурсного потенціалу. 2. Узагальнюючий показник ефективності виробництва. 3. Показник ефективності конкретного ресурсного потенціалу	Показники кількісної оцінки діяльності підприємства
Комплексні системні методи	Метод, який визначає різні види ефективності використання ресурсного потенціалу	1. Узагальнюючий показник динаміки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. 2. Показник економічної ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. 3. Зведені показники ефективності ресурсного потенціалу підприємства	Дозволяють більш глибоко і детально вивчити діяльність підприємства, що веде як до ефективного використання наявних ресурсів, так і до виявлення резервів

Доцільність застосування витратних методів визнана у таких випадках:

1. Для оцінки роботи підприємств, які, як правило, мають непрозорі фінансові потоки.
2. Витратний метод, разом з іншими підходами, дозволяє приймати ефективні інвестиційні рішення [10].

Оскільки виробнича потужність є результатом комплексу виробничих ресурсів, то мірою її продуктивності повинна стати економічна оцінка, а саме: економічна потужність. Тим самим концепція базується на ресурсному підході. Масштаб визначається наявністю та якістю ресурсного потенціалу, а її розмір – рівнем ресурсовіддачі. Використання ресурсного методу дозволяє:

1. Отримати розрахункове значення потужності шляхом визначення кожного ресурсного потенціалу та максимально можливої його віддачі, що дозволяє встановити вплив кожного з них на формування виробничої потужності.

2. Виявити резерви додаткового випуску продукції за допомогою економічного обґрунтування ресурсозабезпеченості і ресурсовіддачі аграрного підприємства.

---

3. Визначити в якості нормативів для планування господарської діяльності підприємств агросфери економічно доцільний рівень витрат на одиницю виробничої потужності.

При використанні результативного методу кожен результативний показник залежить від численних і різноманітних факторів. Чим детальніше досліджується вплив факторів на величину результативного показника, тим точніше результати аналізу та оцінка якості праці підприємств [9]. Проаналізувавши основні показники аграрного підприємства, спочатку бачимо результати (позитивні або негативні), що надалі вкаже керівникові, на що звернути увагу і які дії вжити надалі щодо ефективного використання ресурсів.

Комплексний системний підхід базується на вивченні об'єктів як складних економічних систем, які складаються з окремих елементів з численними внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Особливості сучасного системного підходу – динамічність, взаємодія, взаємозалежність і взаємозв'язок елементів системи, комплексність, цілісність, підпорядкованість, виділення провідної ланки. Системний підхід в економічному аналізі дозволяє розробити науково обґрунтовані ефективні варіанти вирішення господарських завдань, що дає підставу для вибору найбільш доцільних управлінських рішень [5].

Описаний вище системний підхід до аналізу має суттєві переваги порівняно з іншими: він забезпечує комплексність і цілеспрямованість дослідження; методологічно обґрунтовану схему пошуку резервів підвищення ефективності виробництва; об'єктивну оцінку результатів господарювання; оперативність, дієвість, обґрунтованість, точність аналізу і його висновків, які можуть служити хорошим засобом обґрунтування управлінських рішень. В ідеалі цей метод повинні використовувати всі підприємства (компанії) для виявлення невикористаних ресурсів, надалі спрямованих в «потрібне русло» для ефективного розвитку підприємства.

Вищевикладений аналіз методів оцінки ще раз підтверджує важливу роль ресурсного потенціалу як основи господарської діяльності організації. Дослідження комплексу основних показників ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства проводиться з метою визначення несприятливих факторів і причин, що знижують ефективність підприємницької діяльності, і виявлення резервів її підвищення. Оскільки недоцільно використовувати один показник для повноцінної характеристики ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства, то необхідно використовувати декілька концепцій оцінки та визначення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства.

Для кожного підприємства необхідно знайти індивідуальний комплекс методів розрахунку ефективності ресурсного потенціалу. У зв'язку з цим доцільно, в залежності від конкретних цілей, на основі угруповань конструювати алгоритм розрахунку ефективності використання ресурсного потенціалу конкретного підприємства з метою підвищення якості управління [7].

Проблема оцінки економічного потенціалу на підприємствах сфери матеріального виробництва, зокрема аграрних, набуває в даний час особливої актуальності, оскільки сучасна практика господарювання свідчить про високий ступінь невизначеності середовища функціонування підприємств, і, у зв'язку з цим, роль ефективної організації стає однією з ключових. При цьому одними з вирішальних факторів – визначаючих ступінь конкурентоспроможності підприємств, стають притаманні даному підприємству індивідуальні особливості у вигляді важких для імітації активів і ресурсів, які дозволяють забезпечувати і підтримувати їх конкурентну перевагу. Ці індивідуальні особливості складають основу формування та розвитку економічного потенціалу підприємств агросфери. Звідси виникає проблема його кількісної та якісної оцінки.

Сучасні дослідження свідчать про велике різноманіття методів оцінки економічного потенціалу підприємств. Пропонується використовувати індикаторний метод, вважаючи, що він дозволяє з достатнім ступенем повноти відображати напрями підвищення конкурентоспроможності та стійкості, оскільки даний метод оцінює потенціал через систему індикаторів-показників, які комплексно характеризують виробничо-економічні можливості виробництва, а відносний формат представлення індикаторів дає можливість сформувати узагальнюючий індикатор виробничо-економічного потенціалу підприємства через систему інтегральних індикаторів [3].

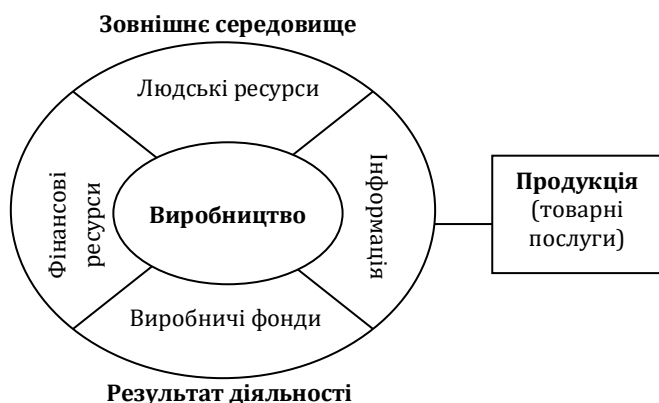
Інші автори [4] пропонують розглядати економічний потенціал підприємства через сукупність компонентів внутрішнього і зовнішнього середовища: людські ресурси, засоби виробництва, фінансові ресурси, інформація (рис. 1).

Спираючись на дане трактування, ряд дослідників вважає, що оцінці повинні піддаватися: досягнутий потенціал – сукупність вартості основних фондів і величини валової продукції, обумовлені сформованим рівнем продуктивних сил і ступенем використання потенційних можливостей виробничого апарату; а також – перспективний економічний потенціал, максимальна можливість господарської системи з виробництва продукції. При цьому еконо-

мічний потенціал, що відображає інтеграцію всіх внутрішніх резервів і ресурсів підприємств агросфери, повинен розглядатися як базовий інструмент фінансового оздоровлення підприємств агросфери [3].

Оснoву економічного потенціалу аграрного підприємства становить виробничий потенціал, що складається з таких елементів, як: «природні ресурси», «інформація» і «інтелектуальний капітал» – основа взаємодії організації із зовнішнім середовищем. Індикаторний метод і метод з використанням апарату виробничих функцій у поєднанні між собою дозволяють дати комплексну оцінку виробничого потенціалу підприємства агросфери і дати на цій основі прогнозу оцінку за обсягом виробництва сільськогосподарської продукції [5].

Цікава точка зору Д. Аакер, який пропонує розглядати економічний потенціал підприємств з огляду на ресурсний потенціал, оскільки саме він здатний давати певні результати і забезпечувати функціонування даного підприємства. При цьому стоїть завдання визначення як характеристик ресурсів всіх видів, так і їх системних характеристик, а також можливість їх використання та управління ними [1].

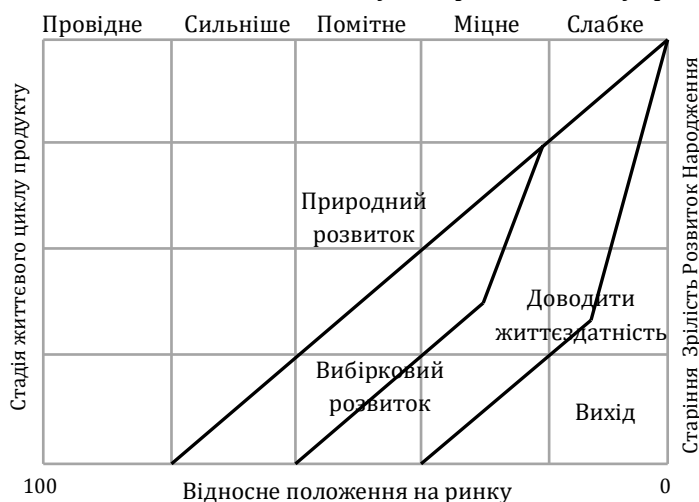

Рис. 1. Економічний потенціал аграрного підприємства

Таке трактування, на думку Б.А. Чернякова, дає підстави зробити висновок про те, що якісну оцінку ресурсного потенціалу слід проводити через ряд послідовних етапів, включаючи, на основі результатів анкетування експертів – склад і структуру ресурсного потенціалу; прогнозування показників, що характеризують елементи потенціалу підприємства на основі екстраполяції та експертних оцінок; визначення ваги якісної оцінки елементів потенціалу та ефективності управління елементами [4].

При цьому ряд авторів зазначають, що доцільно дати експертну оцінку ресурсного потенціалу за допомогою методу «Дельфі», визначаючи ступінь впливу технічних і технологічних, просторових, управлінських, інформаційних та кадрових ресурсів [8].

Оригінальна точка зору наведена в [11]: пропонується оцінку економічного потенціалу підприємства проводити у розрізі видів бізнесу або продукції, що випускається, з урахуванням відносного положення на ринку і стадії життєвого циклу товару. При цьому результат відображається в спеціальній матриці ADL (рис. 2).

Рис. 2. Загальна схема побудови матриці ADL

Підприємство володіє достатнім економічним потенціалом, якщо його бізнес-портфель збалансований, тобто відповідає наступним основним вимогам: 1. Види бізнесу знаходяться в різних стадіях свого життєвого циклу. 2. Доходи від «зрілих» видів бізнесу здатні покрити витрати, пов'язані з освоєнням зароджуваних видів бізнесу. 3. Норма прибутку на чисті активи (RONA) відповідає стратегічним цілям діяльності підприємства. 4. Обсяг видів бізнесу, що займають провідне або сприятливе положення в загальному обсязі бізнес-портфеля, прагне до превалювання. Основним недоліком цих тверджень є їх статичний характер, тоді як сутність категорії «економічний потенціал» носить динамічний характер. Підприємство не тільки повинно відповісти на всі впливи невизначеного середовища, в якому воно функціонує, а й має формувати його розвиток.

Оскільки в сучасних економічних умовах підприємства функціонують в умовах невизначеності середовища, ми пропонуємо визначити поняття «економічний потенціал» здатністю підприємства як системи в будь-який момент часу адекватно відповісти на всю сукупність змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі функціонування і водночас

формувані ці взаємодії. У зв'язку з цим підприємство повинно володіти унікальними ресурсами, знаннями та компетенціями, які дозволять ретельно спланувати стратегію його поведінки і оптимально пов'язати наявні в його розпорядженні ресурси для забезпечення стійкої конкурентної позиції на ринку шляхом створення інтелектуальних продуктів, що мають високий ступінь наукоємності і новизни.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, у результаті дослідження основних підходів до оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств дано характеристику основних складових ресурсного потенціалу, досліджені основні кількісні і якісні методи їх оцінки. Доведено, що оцінку ресурсного потенціалу підприємства доцільно проводити на основі динамічного підходу, що оцінює унікальні ресурси, знання і компетенції.

Список літератури

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление. СПб.: Питер, 2003. 544 с.
2. Абалкин Л.И. Диалектика социалистической экономики. М.: Мысль, 1981. 351 с.
3. Абалкин Л.И. Роль государства в становлении и развитии регулирования рыночной экономики. *Вопросы экономики*. 1997. № 6. С. 4-12.
4. Аграрный сектор США в конце XX века / под ред. Б. А. Чернякова. М.: РАН Институт США и Канады, 1997. 396 с.
5. Агропромышленные объединения США (организация, особенности управления, роль в производстве продовольствия) / под ред. В.А. Морозова. М.: Наука, 1977. 270 с.
6. Алексеев И.В. Стратегії та регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур: автореф. дис. ... д-ра. екон. наук: 08.02.03. Інститут економічного прогнозування НАН України. К. 2002. 40 с.
7. Алимман М.В. Роль кооперации в сферах производства и услуг и некоторые тенденции ее развития (на примере Полтавской области). Харьков, 1990. 21 с.
8. Антофій Н.М. Розвиток плодово-овочеконсервного виробництва України в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції. *Таврійський науковий вісник: Науковий журнал*. 2005. Вип. 36. С. 231-236.
9. Анчишкин А.И. Прогнозирование роста социалистической экономики. М. Издательство «Экономика», 1973. 294 с.
10. Бакаев А.А., Костина Н.И., Яровицкий Н.В. Имитационные модели в экономике. К.: Наук. думка, 1978. 304 с.
11. Иоффе И.Г., Пекшева Е.Н., Боброва З.В. Экономика текстильной промышленности: Учебник для вузов текстильной промышленности. 2-е изд. перераб. и доп. М.: Легкая и пищевая промышленность, 1981. 392 с.
12. Краснорудський О.О., Ніценко В.С., Захарченко О.В. Оптимізація формування та використання економічного потенціалу в сільськогосподарських підприємствах: монографія. Харків: ТОВ «Лерадрук», 2013. 211 с.
13. Краснорудський О.О., Руденко С.В. Концептуальні підходи до управління економічним потенціалом аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Т. 1. № 3. С. 77-84.

References

1. Aaker, D. (2003). *Strategicheskoe rynochnoe upravlenie*. [Strategic market management]. Piter. St. Petersburg. Russia.
2. Abalkin, L.I. (1981). *Dialektika socialisticheskoy jekonomiki*. [Dialectics of the socialist economy]. Mysl'. Moscow. Russia.
3. Abalkin, L.I. (1997). «The role of the state in the formation and development of market economy regulation». *Voprosy jekonomiki*. no. 6, pp. 4-12.
4. *Agrarnyj sektor SShA v konce XX veka*. (1997). [Agrarian sector of the USA at the end of the XX century]. Chernjakova, B.A. (ed.). RAN Institut SShA i Kanady. Moscow. Russia.
5. *Agropromyshlennye obedinenija SShA (organizacija, osobennosti upravlenija, rol' v proizvodstve prodovol'stvija)*. (1977). [Agro-industrial associations of the USA (organization, features of management, role in food production)]. Morozova, V.A. (ed.). Nauka. Moscow. Russia.
6. Alekseev, I.V. (2002). *Stratehii ta rehuljuvannia innovatsijnoho rozvytku vyrobnycho-hospodars'kykh struktur*. [Strategies and regulation of innovative development of military-government structures]. Abstract of Ph.D. Thesis: 08.02.03. Instytut ekonomichnoho prohnozuvannia NAN Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
7. Aliman, M.V. (1990). *Rol' kooperacii v sferah proizvodstva i uslug i nekotorye tendencii ee razvitija (na primere Poltavskoj oblasti)*. [The role of cooperation in the spheres of production and services and some trends in its development (on the example of the Poltava region)]. Kharkiv. Ukraine.
8. Antofij, N.M. (2005). *Rozvytok plodovo-ovočekonservnoho vyrobnytstva Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ta mizhnarodnoi intehratsii*. [The development of fruit and vegetable canning in Ukraine in the minds of globalization and international integration]. *Tavrjiskij naukovyj visnyk: Naukovyj zhurnal*. vol. 36, pp. 231-236.
9. Anchishkin, A.I. (1973). *Prognozirovanie rosta socialisticheskoy jekonomiki*. [Forecasting the growth of the socialist economy]. Izdatel'stvo «Jekonomika». Moscow. Russia.
10. Bakaev, A.A., Kostina, N.I., Jarovickij, N.V. (1978). *Imitacionnye modeli v jekonomike*. [Simulation models in economics]. Nauk. dumka. Kyiv. Ukraine.
11. Ioffe, I.G., Peksheva, E.N., Bobrova, Z.V. (1981). *Jekonomika tekstil'noj promyshlennosti*. [Economics of the textile industry]. Legkaja i pishhevaja promyshlennost'. Moscow. Russia.
12. Krasnorudskij, O.O., Nitsenko, V.S., Zakharchenko, O.V. (2013). *Optyimizatsiia formuvannia ta vykorystannia ekonomichnoho potentsialu v sil's'kohospodars'kykh pidpriemstvakh*. [Optimizing the formation and use of economic potential in agricultural enterprises]. T.O.V. «Leradruk». Kharkiv. Ukraine.
13. Krasnorudskij, O.O., Rudenko, S.V. (2016). «Conceptual approaches to management of economic potential of agrarian enterprises». *Ukrainskyj zhurnal prykladnoy ekonomiky*. no. 1(3), pp. 77-84.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2022 р.

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022 рік. Том 7. № 3.